

Зміст та сутність

правового забезпечення інформаційної політики України у сфері європейської інтеграції

Л. М. Арнаутова

здобувач Інституту законодавства
Верховної Ради України

У статті досліджено зміст та сутність правового забезпечення інформаційної політики України у сфері європейської інтеграції в контексті визначення принципів та функцій інформаційної політики держави.

Ключові слова: інформаційні відносини, державна інформаційна політика, принципи та функції інформаційної політики держави.

В статье исследовано содержание и сущность правового обеспечения информационной политики Украины в сфере европейской интеграции в контексте определения принципов и функций информационной политики государства.

Ключевые слова: информационные отношения, государственная информационная политика, принципы и функции информационной политики государства.

The article outlines the content and legal support of information policy of Ukraine in European integration in the context of defining the principles and functions of information policy.

Keywords: information relations, public information policy, principles and functions of information policy.

Активний розвиток інформаційних відносин, що спостерігається протягом останніх десятиліть у всьому світі, та розвиток нового типу суспільних відносин спричинили об'єктивну потребу у формуванні та активній генезі такої нової галузі права, як інформаційне право. При цьому у межах самого інформаційного права виділилось декілька магістральних напрямів досліджень, які нині зумовлюють розвиток юридичної науки у цій сфері. Одним з таких напрямів є проблематика правового забезпечення інформаційної політики держави.

Актуальність дослідження зазначеної проблематики зумовлюється декількома причинами. По-перше, необхідно наголосити на тому, що нині ЄС функціонує і розвивається не лише як спільний економічний простір, а й як специфічний інформаційний простір та сукупність складних інформаційних відносин, які регулюються і регламентуються чинним європейським законодавством. По-друге, не можна не звернути увагу на те, що практично всі без виключення інформаційні відносини тісно пов'язані з процесом реалізації прав і свобод людини і громадянина, який нині посідає винятково важливе місце у розвитку європейських країн, в утвердженні правової державності і демократії.

Сутнісні ознаки правового забезпечення державної інформаційної політики України у сфері європейської інтеграції визначимо шляхом її дослідження за допомогою онтологічного підходу. Основу державної політики складають системно узгоджені концептуальні засади й принципи, що визначають та регламентують функції, форми і зміст правових, організаційних, економічних та інших дозволених чинним законодавством взаємовідносин між державою та іншими суб'єктами, а також між самими

суб'єктами у відповідній сфері. Зазначені категорії й створюють ядро інформаційної політики та обумовлюють її унікальність, несхожість з іншими аналогічними явищами. В ідеалі ці елементи мають бути унормовані відповідним нормативно-правовим актом, яким має стати Концепція державної інформаційної політики. Концептуальні засади державної інформаційної політики встановлені Конституцією України: ідеологічна багатоманітність, заборона цензури, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, захист конфіденційної інформації про особу та право особи на ознайомлення з інформацією про себе у владних структурах, установах і організаціях, право судового захисту від недостовірної інформації, обмеження доступу до інформації виключно на основі закону (ст. ст. 15, 32, 34) [1]. Ці положення є прогресивними та актуальними, вони відповідають аналогічним міжнародним нормам. Найрозвиненіші концептуальні засади інтелектуальної й інформаційної діяльності, на думку авторського колективу видання «Е-майбутнє та інформаційне право», містять також законодавче обмеження і чітке тлумачення випадків застосування державою покарання за розголошення державної таємниці, право не піддаватися нагляду або покаранню за критичні або образливі зауваження на адресу держави, державної політики або дій, якщо дані зауваження або дії не мали безпосередньою метою провокування насильства [2, с. 188]. Однак і досі керівні принципи політики, обумовлені об'єктивними характеристиками певного етапу розвитку суспільства та належним чином науково обґрунтовані, не мають правового закріплення. При формулюванні принципів інформаційної політики важливо спиратися на норми суспільної моралі та цінності, визначені документами ООН, Декларацією прав

людини і громадянина та іншими загальноприйнятими міждержавними документами, що на сьогодні є стандартами цивілізованості не тільки окремої країни, а й світового товариства в цілому.

Існує кілька підходів до визначення принципів державної інформаційної політики. Зокрема перший ґрунтується на виділенні базових принципів інформаційної політики. Так, дослідники І. Арістова, А. Демідов, В. Заболотський, В. Наумов, Р. Юсупов виокремлюють, зокрема, принципи соціальної орієнтації (фінансування державою тільки того, що спрямовано на інформаційний розвиток соціальної сфери), відкритості та пріоритетності права [3, с. 88; 4, с. 45]. Але ці принципи відносяться до загальних принципів державного управління. Запропоновані ж авторами принципи системності та комплексності, пріоритетності національного виробника, наукової обґрунтованості прийнятні як універсальні принципи державної політики. Цілу низку базових принципів інформаційної політики вироблено науковою школою Російської академії державної служби при Президентові Російської Федерації [5, с. 101-116; 6, с. 44-68]. З деякими визначеними положеннями можна повністю погодитися (принцип пріоритету національних інтересів, принцип органічної єдності свободи слова та відповідальності за висловлене, принцип системності), щодо принципів довіри до ЗМІ та влади, «культурологічності» мови ЗМІ, то це, швидше, завдання, ніж принципи інформаційної політики, а третя група принципів (принцип єдності свідомого, того, що передусе свідомому, та несвідомого, принцип народності) є принципами лише для окремих напрямів інформаційної політики.

При визначенні принципів державної інформаційної політики у сфері європейської інтеграції можна використати таку систему принципів: універсальні (керів-

ні для будь-якої політики держави), галузеві (властиві політиці у конкретній сфері) та спеціальні (притаманні певному напрямку реалізації політики у конкретній сфері) [7, с. 102].

Розглянемо систематизацію універсальних принципів державної інформаційної політики. Р. Розенфельд наголошує, що розробка державної політики нерозривно пов'язана з такими демократичними принципами, як правило більшості, права меншостей і верховенство права [8, с. 13-14]. До універсальних принципів, за поглядом В. Мау, належать недоторканність особистості й власності, соціальна справедливість, стабільність суспільства. На думку М. Мішелетті, принципи державного управління ідентичні принципам державної політики: конституційність уряду, народовладдя, підзвітність, ефективність, відкритість, адекватна реакція на зовнішнє середовище, відповідність процесуальним нормам, розподіл влади [11, с. 71-72]. Проте відповідне ототожнювання не є коректним. Беззаперечно, принципи державного управління впливають на принципи державної політики, що обумовлено існуючою моделлю державного управління, однак державне управління є значно ширшою за змістом категорією, ніж державна політика, та має свої специфічні цілі й задачі. Авторський колектив підручника «Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні» розглядає такі принципи формування державних програм: акумуляційний, інноваційний, мобілізаційний, принцип конкретності та ясності [14, с. 39-42]. Ці позиції цілковито відображають й загальні принципи побудови державної політики. Також основними концептами державної політики є принципи адекватності цілям прогресивного розвитку суспільства [15, с. 176] та доцільності. Для визначення галузевих принципів державної інфор-

маційної політики звернемося до проекту Концепції [16] та наукового доробку дослідників І. Арістової, А. Демидова, В. Заболотського, В. Наумова, В. Попова, Р. Юсупова та ін. Засади є принципом рівності всіх учасників інформаційних відносин (національних та іноземних громадян, юридичних осіб, держав, міжнародних організацій та осіб без громадянства) [5, с. 88; ст. 7 [17]]. Суттєвими є і принципи встановлення балансу прав й інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері та обов'язковості публікації суспільно важливої інформації [18]. Принцип превентивності передбачає перевагу заходів запобігання інформаційній небезпеці над заходами реагування [5, с. 17]. Принцип технологічної нейтральності законів, один з основних принципів інформаційної політики Великобританії [2, с. 161], теж належить до цієї групи.

Задекларовані проектом Концепції [16] принципи «верховенства права» та «забезпечення культурної, ідеологічної та політичної багатоманітності в суспільстві» дублюють положення Конституції; принцип «єдності, системності та координації дій органів державного управління і регулювання в інформаційній сфері» є об'єктивною передумовою ефективного управління, а отже, загальним принципом державного управління. Водночас заслуговує на увагу закріплення «пріоритету прав і свобод людини і громадянина», що повністю відповідає духу європейського права. Зауважимо, що в чинному законодавстві визначаються принципи інформаційних відносин: «гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації» [ст. 5 [17]]. Ці принци-

пи теж слід віднести до галузевих принципів інформаційної політики. Ґрунтуючись на тлумаченні інформаційних прав, О. Каптерев визначає принципи інформаційних відносин [19, с. 27-34], серед яких до галузевих принципів інформаційної політики віднесемо принципи класифікації (категоризації) даних та унеможливлення депублікації загальнодоступних даних. Спеціальні принципи державної інформаційної політики визначатимемо щодо процесу інформування населення. Для цього використаємо розроблені Т. Гаман принципи інформаційної діяльності органів державного управління [20, с. 46]. Існування різних способів руху інформації [21, с. 52-53] зумовлює необхідність формулювання принципу використання маркетингових способів організації інформаційних потоків (включення можливе лише для вирішення соціальних питань, наприклад, пропагування здорового способу). Характерною рисою демократичної інформаційної політики є сприяння розвитку діалогу влади та суспільства, натомість закріплення будь-яких настанов, унеможливлення обговорення відповідних тем не можуть бути задачею або методом інформаційної політики. Отже, важливість виокремлення останнього принципу полягає в тому, що маркетингові способи (зв'язки з громадськістю, лобізм, політична реклама) пропонують шляхи управління просуванням інформації, а немаркетингові (пропаганда, агітація) – шляхи маніпулювання суспільною свідомістю [22, с. 205].

Ще однією характеристикою інформаційної політики є її функції. Функція – це роль, значення, призначення [23, с. 856]. В узагальненому вигляді функціями політики визначають управління та регулювання, інтеграцію соціуму та підтримання порядку [24, с. 50]. Під функціями державної інформаційної політики розуміють дії держави, спрямовані на підтри-

мання існуючого ладу й подальший розвиток інформаційної сфери суспільства та її суб'єктів [25, с. 67].

Серед функцій інформаційної політики дослідники А. Плітко, О. Умова та Л. Хайрулліна пропонують виділяти функцію артикуляції, що передбачає можливість забезпечення умов для оприлюднення різних поглядів [12, с. 73-74; 26, с. 62]. Але ця функція фактично дублює одну з концептуальних засад інформаційної політики – свободу слова, а отже, виокремлення не потребує. Науковці А. Арістов та А. Плітко розглядають мобілізаційну функцію [5, с. 75]. Проте згідно з викладеним вище мобілізаційність є принципом (вихідним положенням) здійснення державної інформаційної політики, отже, вирізняти її недоцільно. Розходження поглядів автора з позиціями окремих дослідників щодо віднесення певних концептів до основ, принципів або функцій обумовлено різним розумінням причинно-наслідкових зв'язків та системоутворюючих координат у сфері державної інформаційної політики. Зокрема Е. Андреев, А. Миронов та Л. Хайрулліна досліджують теоретико-прогностичну функцію інформаційної політики, спрямовану на розробку теоретичних принципів та практичних заходів у цій сфері [15, с. 175]. Але це функція не інформаційної політики, а державного управління в інформаційній сфері. В. Попов наголошує на існуванні соціальної та соціально-терапевтичної функцій [27, с. 36-38, 65] державної інформаційної політики. Соціальна функція належить до функцій держави, а соціально-терапевтична у трактуванні В. Попова (функція, спрямована на підвищення інтелектуального рівня «комунікативного наповну» та забезпечення душевного спокою, захисту від руйнівного інформаційного впливу) відповідає освітній функції та функції регулювання інформацій-

них відносин (у контексті безпеки) згідно із запропонованим нижче переліком функцій інформаційної політики. Окремо вказується функція критики та контролю [12, с. 72], віднесення якої до функцій політики як такої є некоректним, оскільки політика – «це напрям дій або утримання від них, обраний органами державної влади для розв'язування певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем» [28, с. 50], тому ця функція не відповідає самій сутності політики. На думку автора, сукупність функцій інформаційної політики є такою [29]:

1. Функція регулювання інформаційних відносин, у тому числі й забезпечення інформаційної безпеки та захисту суспільства від негативного інформаційно-психологічного впливу [12, с. 76].

2. Функція розвитку інформаційного потенціалу (інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури та людських ресурсів як невід'ємного елементу інформаційної взаємодії).

3. Е. Андреев та А. Миронов визначають функцію інтеграції інформаційних ресурсів у систему політичних, економічних та інших інститутів суспільства [15, с. 175].

4. Функція формування політичного порядку денного (списку пріоритетів): що саме і в якому аспекті обговорюватиметься [30].

5. Після того, як перелік тем встановлено і дискусію розпочато, постає необхідність коректно представити позицію держави з відповідних питань. Це відповідає реалізації функції спін-докторингу (управління / менеджменту новин), яка також спрямована на поширення відкритих повідомлень про країну у світі [31] та національну ієрархізацію новин у державі, що забезпечує адекватне сприйняття світом України та світу українським суспільством [32].

6. Інформаційна функція – створення та поширення інформації з метою фор-

мування у громадян знань, оцінок, певних норм [12, с. 68; 33, с. 60-61].

7. Освітня функція. Важливою функцією державної інформаційної політики є організація процесу інформування таким чином, щоб уможливити передання громадянам певних знань, що дозволяють адекватно оцінювати та упорядковувати відомості, отримані із зовнішніх джерел, орієнтуватися у складному й суперечливому потоці інформації [12, с. 68].

8. Освітня функція тісно пов'язана та фактично переходить у функцію соціалізації (соціальної адаптації): долучення індивіда до певних цінностей, норм, звичаїв, традицій, етикету, які сукупно формують більш складні комплекси – право, мораль, ідеологію; розширення адаптаційних можливостей людини, можливості її інтеграції у соціально-політичну дійсність [12, с. 72].

9. Гуманітарна функція виявляється у створенні адекватного для життєдіяльності людини, реалізації її прав та свобод, забезпечення суспільного порядку, громадянського миру та злагоди інформаційного, соціокультурного середовища [12, с. 78].

10. Проективна функція (творення дійсності): політика здатна формувати нові відносини між людьми та державами, перетворювати буття відповідно до планів різних політичних суб'єктів, створювати нові форми організації соціального життя, формувати можливості для нових відносин між людиною та природою [34, с. 57].

Відповідно до пункту 5 статті 85 та пунктів 11-12 ст. 92 Конституції України державна інформаційна політика має загалом спиратися на Закон України «Про засади (основи) державної інформаційної політики» [35], який на даному етапі втілено у Проекті Концепції державної інформаційної політики. Зауважимо, що підготовка та реалізація інформаційної політики України, заявленої

в доктринах зовнішньої та внутрішньої політики, здійснюється на основі ідей та рішень всесвітніх самітів WSIS (Всесвітній саміт інформаційного суспільства (2003-2005), Європейських конференцій з інформаційної політики (1994-2005), які формують принципи сталого інформаційного розвитку та міждержавних відносин як Європи загалом, так і окремих держав європейського регіону. Фактично інформаційна сфера регулюється низкою нормативно-правових актів, що унормовують окремі аспекти такої діяльності. З усього спектра документів виділимо Закони України «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки»; Укази Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій», «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», «Про заходи щодо створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України»; Постанови Кабінету Міністрів «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади», «Деякі пи-

тання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», «Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади» та «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» тощо. Підкреслимо, що одним з перших законів самостійної України став Закон «Про інформацію» (1992 р.), а закон «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994 р.) на момент прийняття був дуже прогресивним.

Неодноразово здійснювана, зокрема представниками ОБСЄ, експертиза українського інформаційного законодавства свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам. Уже у 2001 р. Україна, чи не єдина країна у СНД, мала достатню нормативно-правову базу в інформаційній сфері. За результатами проведеного того ж року дослідження національна (державна, публічна) система права України містила значний масив документів, що безпосередньо чи опосередковано регулювали інформаційні відносини у суспільстві, зокрема це 257 законів, 290 постанов Верховної Ради (нормативного змісту), 368 указів Президента, 87 розпоряджень Президента, 1149 постанов Кабінету Міністрів, 206 розпоряджень Кабінету Міністрів, 1095 нормативних актів міністерств, державних комітетів та відомств [2, с. 210]. При цьому кількість відповідних нормативно-правових документів дедалі збільшується. Проте, незважаючи на значну кількість «інформаційних» законів, ефективність їх впливу з різних причин вкрай низька: закони або не підкріплені фінансово, або не впроваджуються через від-

сутність підзаконних актів, або відверто ігноруються суб'єктами інформаційної політики через безконтрольність з боку відповідних державних органів. Проблемою є і регулювання значної частки інформаційних відносин підзаконними, а подекуди й відомчими нормативними актами. Дослідження Міжвідомчого науково-дослідного центру по боротьбі з організованою злочинністю при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією й організованою злочинністю при Президентові України разом з Науково-дослідним центром правової інформатики Академії правових наук України виявило, що кількість правових норм у сфері суспільних інформаційних відносин, визначених у законах і підзаконних актах, досягла критичної маси. Експерти наголошують, що відповідні нормативно-правові акти не існують в межах єдиної системи (чинні правові акти не повною мірою взаємопов'язані між собою і недостатньою мірою гармонізовані з міжнародними стандартами, нові правові акти нерідко не узгоджені концептуально з раніше прийнятими, відсутній уніфікований понятійний апарат) [2, с. 210-211]. Більшість «інформаційних» законів було ухвалено у перші роки незалежності ще до прийняття Конституції, а тому вони не враховують нових тенденцій, пов'язаних з впливом на Україну світового інформаційного простору, поширенням глобальних інформаційних мереж, приєднанням України до низки міжнародних правових актів, необхідністю гармонізації законодавства України із законодавством ЄС. Як зазначають автори видання «Інформаційна політика України: європейський контекст», Україна є однією з небагатьох європейських країн, яка не спромоглася прийняти закон «Про свободу інформації» (йдеться про правові гарантії доступу громадян до офіційної публічної інформації) [36, с. 131]. Комплексну про-

граму розвитку інформаційного суспільства «Електронна Україна» народні обранці не ухвалювали майже чотири роки: після першого читання у Верховній Раді у 2003 р. тривав довгий період доопрацювання, а реальний наступний крок було здійснено 2007 р. з прийняттям Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки».

За твердженням фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, в Україні лише зараз на рівні державних інституцій починає усвідомлюватися необхідність нових підходів здійснення інформаційної політики, зокрема щодо інформаційної відкритості, забезпечення інформаційної безпеки держави і громадян (хоча більшість з них уже зафіксовано у вітчизняному законодавстві). Інерційність мислення та щоденної діяльності державних органів виявляється в тому, що інформаційна політика в Україні досі принципово орієнтована, швидше, на захист, ніж на поширення інформації, причому акцент робиться на захисті держави (насамперед у частині запобігання витоку інформації та захисту телекомунікаційних систем). Натомість неодмінною підставою інформаційної безпеки суспільства та особистості в сьогодишньому світі є успішне виробництво та розповсюдження власного конкурентоспроможного інформаційного продукту. Усе це є свідченням пасивної інформаційної політики, що надає можливість повідомляти про державну діяльність стороннім особам, нерідко її опонентам. Законодавство демократичних країн передбачає активну інформаційну діяльність, обов'язкову звітність влади перед населенням незалежно від наявності звернень або запитів щодо надання тієї чи іншої інформації, обов'язкове, може, навіть дещо надмірно активне, інформу-

вання громадян про поточну діяльність органів державної влади. Проблему реального, а не декларативного забезпечення права громадян на інформацію, сподіваємось, буде вирішено протягом найближчих років, на що спрямований Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Значним недоліком чинного інформаційного законодавства є його неконкретність, розмитість формулювань та відсутність чітко визначених механізмів реалізації. Останню тезу підтверджує, зокрема, факт неврегульованості процедур та умов реєстрації й поширення в загальнодержавних інтересах інформації, яку отримує Україна в процесі міждержавного науково-технічного співробітництва. На думку О. Сосніна, недосконалість правових механізмів гарантування інформаційних прав суб'єктів є передумовою для певних зловживань в інформаційній сфері, а невизначеність правових механізмів щодо порядку і правил обмежень цих прав у сферах діяльності, пов'язаних з інформацією з обмеженим доступом (крім державної та банківської таємниць), створювало і надалі створюватиме основу для соціальних конфліктів. Отже, з одного боку, законодавство України, що регулює інформаційну сферу, є достатньо розвиненим, а з іншого – окремі норми раніше прийнятих законів стають застарілими і не завжди адекватно і повною мірою відповідають реаліям життя, що динамічно змінюється. Парадигма розвитку інформаційної сфери потребує нового нормативного оформлення, необхідним є вироблення та вдосконалення параметрів державної інформаційної політики (принципів, функцій, цілей, завдань, основних напрямів тощо) та чітке визначення механізмів її реалізації.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР, із змінами // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, В. Цимбалюк та ін.; За ред. Д. ек. наук, проф., члена-кореспондента Академії правових наук України М. Швеця // 2-е вид., доп.. – К.: НДЦПІ АПРН України, 2006. – 302 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1990. – 917 с.
4. Державне управління: словник-довідник / Укладачі: В. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д. Безносенко, І. Варзар, В. Князев, С. Кравченко, Л. Штика. За заг. ред. В. Князева, В. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
5. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ірина Василівна Арістова. – Х., 2002. – 476 с.
6. Юсупов Р. М. О концептуальных основах региональной информационной политики / Р. М. Юсупов, В. П. Заболотский, В. Б. Наумов, А. А. Демидов // Интернет и современное общество: Труды X Всероссийской объединенной конференции. Санкт-Петербург, 23 – 25 октября 2007 г. -СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2007. – С. 42-50.
7. Попов В. Д. Информациология и информационная политика / В. Д. Попов. –М.: Изд-во РАГС, 2001. – 136 с.
8. Информационная политика : Учеб. / Под общ. ред. В. Д. Попова. – М.: Изд-во РАГС, 2003. – 463 с.
9. Коновченко С. В. Информационная политика в России / С. В. Коновченко, А. Г. Киселев. – М.: Изд-во РАГС, 2004. – 528 с.
10. Богомолов В. О. Проблемы выработки и реализации информационной политики в современной России : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Богомолов Василий Олегович. – М., 2006. – 133 с.
11. Государственная политика и управление. Учеб. В 2 ч. Ч. 1. Концепции и проблемы государственной политики и управления /Под ред. А. В. Сморгунова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2006. – 384 с.
12. Плитко А. Г. Государственная информационная политика Российской Федерации: понятие, принципы и направления реализации: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Российский государственный социальный университет. – М., 2005. – 158 с. Библиогр.: с. 149-158.
13. Розенфельд Реймонд А. Лекції з державної політики / Реймонд А. Розенфельд ; пер. з англ. С. Соколик. – К.: Вид-во «К.І.С.», 2002. – 60 с.
14. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / Кол. авт.; За заг. ред. В. Ребкала, В. Тертички. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.
15. Андреев Э. М. Социальные проблемы интеллектуальной уязвимости и информационной безопасности / Э. М. Андреев, А. В. Миронов // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 4. – С. 169-179.
16. Концепція державної інформаційної політики : Проект. – 2009. // Законопроекти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=35530
17. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ, із змінами // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
18. Баранов А. А. Модельный информационный кодекс для государств-участников СНГ : Проект / А. А. Баранов, М. К. Родионов, И. Б. Жиляев // Форум з підготовки парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sluhannya.in.ua/forum/kb.php?mode=article&k=41>

19. Каптерев А. Регулирование информационных отношений – обзор проблематики / А. Каптерев. – 2005. – 35 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.prompolit.ru/files/166490/infoleg_review_1.2_may05.doc
20. Гаман Т. Принципи інформаційної діяльності органів державного управління в регіонах України / Т. Гаман // Вісник державної служби України. – 2004. – № 4. – С. 45-47.
21. Оганян К. А. Информационная политика и проблема обеспечения национальной безопасности в современной России : дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Оганян К. А. Московский государственный открытый педагогический университет им. М. А. Шолохова М., 2006. – 154 с.
22. Баровська А. Принципи державної інформаційної політики в сфері європейської інтеграції / А. Баровська // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України / За заг. ред. О. Ю.Оболєнського, С. В. Сьоміна. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – №2. – С. 201-208.
23. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1990. – 917 с.
24. Дегтярев А. А. Основы политической теории: Учеб. пособ. / А. А. Дегтярев; Ин-т «Открытое о-во». – М.: Высш. шк., 1998. – 239 с.
25. Петрова Е. В. Информационная политика территориальных органов управления в системе государственной информационной политики современной России: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Ун-т. – М., 2004. – 183 с. – Библиогр.: с. 166-183.
26. Умнова Е. Ю. Государственная информационная политика в области современной миграции населения: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Ставропольский государственный университет. – С., 2005. – 169 с.
27. Информационная политика : Учеб. / Под общ. ред. В. Д. Попова. – М.: Изд-во РАГС, 2003. – 463 с.
28. Державне управління: словник-довідник / Укл.: В. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д. Безносенко, І. Варзар, В. Князєв, С. Кравченко, Л. Штика. За заг. ред. В. Князєва, В. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
29. Баровська А. Функції державної інформаційної політики в контексті формування національної ідентичності / А. Баровська // Проблеми саомідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. – К.: Національна академія управління, 2009. – С. 174-177.
30. Почепцов Г. Прострація в телепросторі / Г. Почепцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.euro.org.ua/ukr/day/soc_6.html
31. Гнатюк С. Актуальні проблеми державної інформаційної політики в Україні : Аналітична записка / С. Гнатюк // Національний інститут стратегічних досліджень : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/april08/3.html>
32. Стратегічні комунікації: виклики для національної безпеки України : Стенограма круглого столу від 17.04.2007 р. // Національний інститут стратегічних досліджень : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/17042007/krs170407.html>
33. Умнова Е. Ю. Государственная информационная политика в области современной миграции населения: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Ставропольский государственный университет. – С., 2005. – 169 с.
34. Соловьев А. И. Политология: Политическая теория, политические технологии : Учеб. для студентов вузов / А. И. Соловьев. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 559 с.
35. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР, із змінами // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
36. Інформаційна політика України: європейський контекст : Монографія / Л. В. Губернський, Є. Є. Каменський, Є. А. Макаренко та ін. – К.: Либідь, 2007. – 360с.